

AZ ÁLMOK ÉLMÉNYTARTALMÁNAK LÉLEKTANI ELEMZÉSE KÜLÖNBÖZŐ KORÚ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓKNÁL

Írta: GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN

Az álom lélektani vizsgálatával kiterjedten foglalkoztak felnőtt, és gyermekkor vonatkozásában egyaránt. Nem teszünk kísérletet arra, hogy a különböző álomelméleteket bíráljuk, nem merülünk bele az álom pszichológiai magyarázatába, elemzésébe sem. Az álom élménytartalmának feltárásához kívánunk dolgozatunkban adalékokat szolgálni.

Előző esztendőben a félelem motívumainak lélektani vizsgálatát tekintettük feladatunknak. Dolgozatunkban jeleztük, hogy a továbbiakban; kérdésfeltevésünk kiterjed a gyermekek élménytartalmának, érzelmi vetületének vizsgálatára. Jelen dolgozatunk tehát hosszabb kutatási tervünk egyik részlete. Témaválasztásunk nem gyökértelen, szervesen kapcsolódik a félelemről szóló előző dolgozatunkhoz.

A gyermek félelmei nagyon jellemzőek lelki életének alakulására, fejlődésére. Ezek a vizsgálatok azt mutatják, hogy nem csupán a megismerési folyamatok terén állítható fel fejlődéslélektani sorrend, hanem a gyermekek érzelmi, élményei tekintetében is.

Vizsgálatunkból kiderült, hogy a 10–12 éves gyermekek félelme elsősorban a konkrét tárgyakra, természeti jelenségekre irányul. A 12–14 éves korig, VII.–VIII. osztályos gyermekek absztraktabb, főképpen szituációs, fantáziafélelmek hatása alatt állnak, náluk megjelenik az élet, a halál, a háború, a megsemmisülés problémája is. Hasonló fejlődéslélektani összefüggés után kutattunk az álomról szóló vizsgálatainkban is.

Tapasztalati tény, hogy a gyermekek álmai sokszor tükrözik napi élményeik ingerhatásait. A félelem következtében a gyermek bizonyos értelemben elszakad a valóságos helyzet összefüggéseitől, rosszul ítéli meg azt, túlméretezi a veszélyt stb. Azt mondhatjuk tehát, hogy a félelem a gyermeknél sokszor inadekvát. A gyermek megismerési folyamatainak fejlődése, mindenekelőtt gondolkodásának kialakulása közismert módon a konkrétól halad az absztrakt felé. Kerestük, hogy érzelmi élményanyag tekintetében is fellelhető-e valamilyen fejlődéslélektani sorrend. A kisgyermek elsősorban tárgytól fél, a nagyobb gyermek absztraktabb módon a bizonytalanságtól, a háborútól retteg. Feltételeztük, hogy a gyermekek álmaiban is fellelhető hasonló törvényszerűség.

Az álomban még nagyobb mértékben távolodik el a valóságtól, mint torz észlelésből, vagy helytelen szituációból fakadó félelmi helyzetben. Az álom során képzetkapcsolódások többé-kevésbé spontánul jönnek létre. A második jelzőrendszer ellenőrző szerepe, kontrollja csökken. Az „örkődési pontok” ébe-

szépek voltak. Dobálták a játékokat. Minden játék mesebeli volt. Dobálták a hólabdákat. Egyszerre szép ruhába öltöztettek.” (IV. L. 143.)*

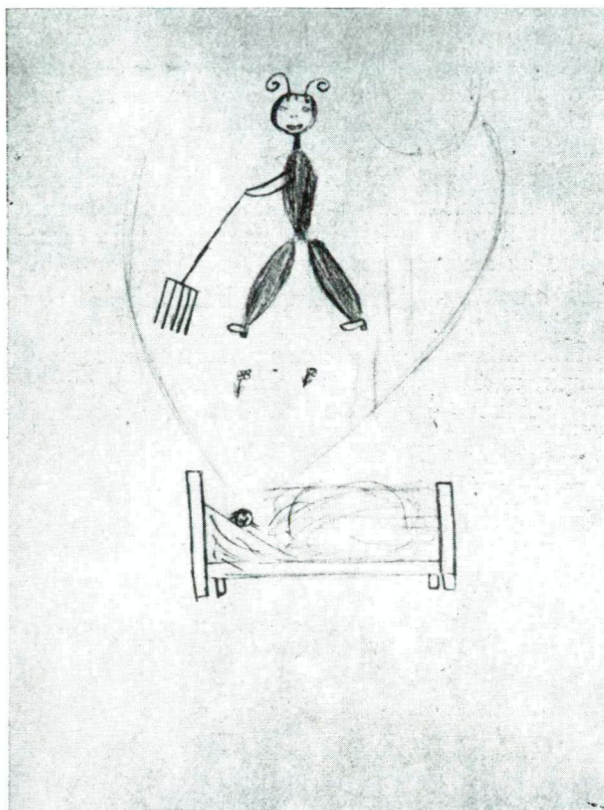
„Én a karácsonyfa alatt ültem és egy szép mesekönyvet olvastam a tündérekről és egy királyfiról. Mellettem egy asztal állott, rajta egy szép balett ruha és egy balettcipő feküdt, minden vágyam az volt, hogy ilyet kapjak. Boldogságomban felvettem a ruhát. Az álmom nem teljesült be, mert reggel nem találtam a ruhát, de pár nap múlva anyukám varrt egy balett ruhát, olyan volt a ruha, mint amilyet álmomban láttam. Kívánságom teljesült és boldogan vettem fel a balett ruhám.” (V. L. 115)

Az ide tartozó motívumok százaléértéke 9,05%, tehát összesen található motívumoknak mintegy tized része. Ez a kisgyerekeknél nagyobb százalékat tesz ki és évek szerint fokozatosan csökken. A gyermekek álmukban mese hatására vízitündéreknak, Jancsinak és Juliskának képzelik magukat, aranylovon lovagló királynők, csodás ligetbe, tóra, hattyúkhoz kerülnek; „Az éjjel Tündérországbán jártam. Gyönyörű palotában éltem. Királyné voltam. A palota kertben illatozó virágok közt sétáltam. Minden ember engem szolgált. Egész nap csinosítottam magam. A tornácról órák hosszat néztem a várost. Ékes gyűrűt, láncot hordtam. Egyszer felébredtem. Rádöbbsentem, hogy mindez álom volt.” (V. L. 222.) Álmukban a kirakatban felélednek a játékok, és közéjük elegyednek, beszélnek velük, madáron repülnek, Csipkerózsika szerepét töltik be, vagy hallá varázsolt királyfiak lesznek. Cserép virágból erdőt hoznak létre, és maguk is csodatevő bogárkák, angyalok lesznek, vagy a Hófehérke és a hét törpe világába kerülnek, nyuszival, békával beszélnek. Törpék, manók, boszorkányok népesítik be álmuk világát.

* A zárójelben levő szám a vizsgált gyermekek sorszáma. A római szám az osztályt jelzi, F=fiú, L=leány.

„Az álmaim sokszor olyan helyekre visznek el, hogy az csak a mesében van. A múltkor azt álmodtam, hogy béka lettem. Mikor felébredtem, nagyon elcsodálkoztam, hogy mégsem vagyok béka. Legtöbbször azért azt álmodom,

hogy gonosz emberek közé kerülök és onnan egy csodatündér mindig kiszabadít. Elvisz az ő palotájába, és ott lányának fogad.” (V. L. 167.). „Azt álmodtam, óriás voltam. Kősziklákat nyeltem. Ha embert láttam, megfogtam és földhöz vágtam. Fújtam, mint a szélvihar, s a tenger hullámozott. Ami hajó úszott a vízen, fölborultak.” (V. F. 214.)

Egy IV. osztályos kislány hangulatosan írja le tündérországi utazását: „Éjszaka van. Egyszer egy hang megszólal. Jer velem, elmegyünk tündérországba. És repültünk, alattunk a házak, kertek szaladtak és egyszer megláttuk tündérországot. A tündér így szólt. Itt vagyunk. A tündérek táncsal fogadtak. Rám is szép ruhát adtak és bemutatták a szép tündérpalotát.” (IV. L. 145.)

Varázspálcák hatására törpéket űznek el, sárkány gyomrába kerülnek, vagy pedig maguk is királyokká vagy királynőkké változnak. Meseországban járnak és átéli a kismalac és a farkas meséjét. Érdekes módon az is előfordul, hogy a mesemotívumok a modern technika vívmányaival keverednek. Pl. egy gyermek álmában mesés módon a tejútra kerül és ott találkozik a villamossal.

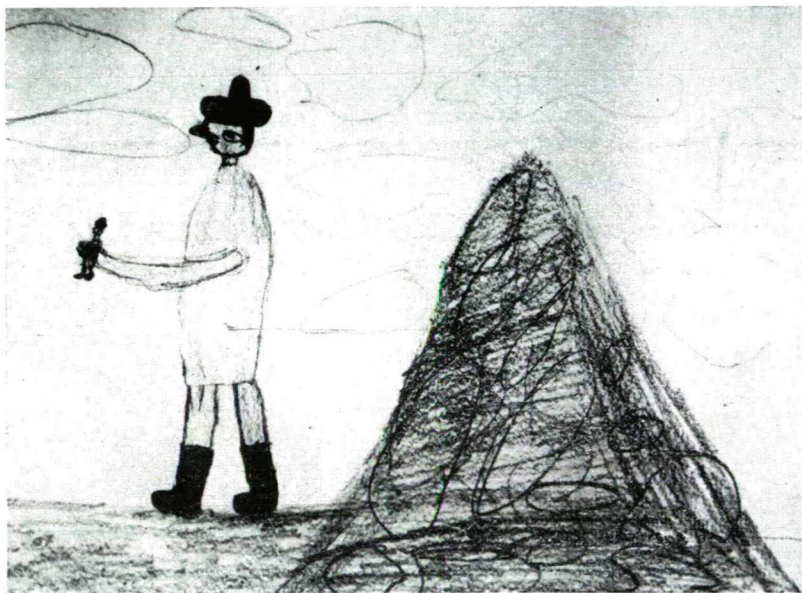
II. A napi élet tárgyait, személyeit, eseményeit tükröző motívumcsoportot az alábbi részekre osztottuk:

- a) Konkrét tárgyak vagy személyek jelentkezése az álomban.
- b) A játék szerepe az álomtartalomban.
- c) A napi élet eseményeinek jelentkezése az álomban.
- d) Az iskolai életre vonatkozó motívumok.

Az itt talált motívumok százaléértéke 21,82%.

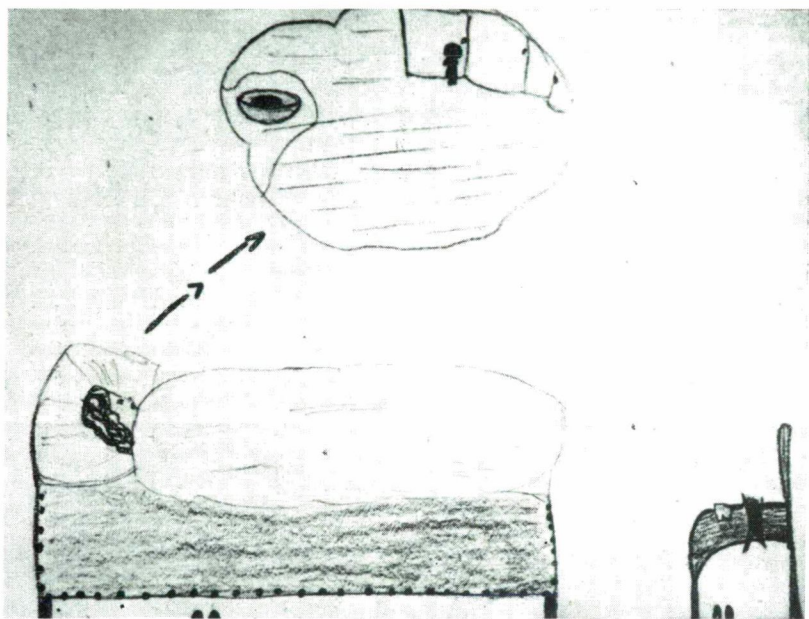
a) Az első problémakör majdnem kizárólag a 8–11 évig terjedő gyermekekre jellemző. A dolgozatokban ez a következőképpen mutatkozik. Álmodtam a nagymamáról, őzikeről, madárról, sok jó ennivalóról, kerékpárról, álomban édesanyámmal együtt voltunk, ebédeltünk, esett az eső, hó, nyulaimról álmodtam, a kis macskámról, láttam álomban testvéremet, egy hatpettyes katicabogarat, cinkét, madáretetőt, kiskutyát, nagypapát, kiscsirkéket, mókuskat. Ezek főképpen az alsótagozatos gyerekek álomtartalmára jellemzőek.

b) A második csoportban jelenik meg a játék mint álomtartalom. Az ideartozó élmények is elsősorban a III.–V. osztályos gyermekek álmaiban bukkanak fel. Pl.: labdázunk, lióembert csináltunk, játszottam a babával, körbe-körbe szaladgáltunk, ugráltunk, hintáztunk. A nagyobb gyerekek játécai általában már társas vonatkozásúak. Pl. fejtünk apuval, együtt játszottunk a barátnőmmel, sétáltunk, vetítésen vettünk részt stb.

c) A harmadik csoportba soroltuk a napi élet eseményeivel összefüggő álomtartalmakat. Ezek már nagyobb százalékban vonatkoznak a 11–14 éves gyerekekre. Találunk olyan álmokat, amelyek szórakozásra utalnak. Tárgyuk: úszás, csónakázás, evezés, halászás, vadászás; az utóbbi elég nagy számban szerepel, de kizárólag fiúk álmaiban. Lányoknál inkább az otthoni segítség merül fel. A vidéki gyerekek elég konkrét formában álmodnak erről. Pl. részt vettem kucoricatörésen, fosztáson, paradicsomszedésben, aratásban, almaszedésben, libát

és kacsát legeltettem, árultam szüleimmel a piacon. A napi élet eseményei tükröződnek egy-egy gyerek rajzában, és fogalmazásában. Példaképpen egy VI. osztályos kislány rajzát és a rajz magyarázatát említjük meg. A kislány fogalmazásában arról számol be, hogy éjjel egy szelet rántott hússal álmodott. Valóban édesanyám süített is rántott húst — írja —, de megmaradt egy szelet; tálba tettük és édesanyám azt mondta, hogy jó lesz holnap uzsonnára. Álmomban egy szegény kislány kopogtatott az ajtón, kért egy falat kenyeret, azt mondotta, hogy már napok óta nem eszik, csak amit az utcán adnak neki. Anyuka meg-sajnálta a kislányt és odaadta neki a rántott húst, meg egy jó darab kenyeret. A kislány megköszönte és tovább ment.

d) A negyedik csoportba az iskolai életre vonatkozó motívumokat osztottuk be. Ezekre részletesen nem térünk ki, mert az iskolai élet eseményeit tükröző álmotartalmakat pozitív és negatív érzelmek fűszerezik, így kiemelve ezeket, együttesen fogjuk az V. csoportban tárgyalni.

III. *Félelem és szorongás az álomban.* Ez a csoport képezi az összes motívumok 40,85%-át. Érdekes módon az álmotartalmak inkább negatív érzelmeket tükröznek, mint pozitívát. A félelemre és szorongásra eső álmom megközelítőleg annyit tesz ki, mint az összes többi együttvéve. Meggondolkodtat ez bennünket és arra késztet, hogy a kérdést bővebben elemezzük. Ezen motívumcsoport alpontjait — korábbi dolgozatunk alapján — négy részre osztottuk fel.

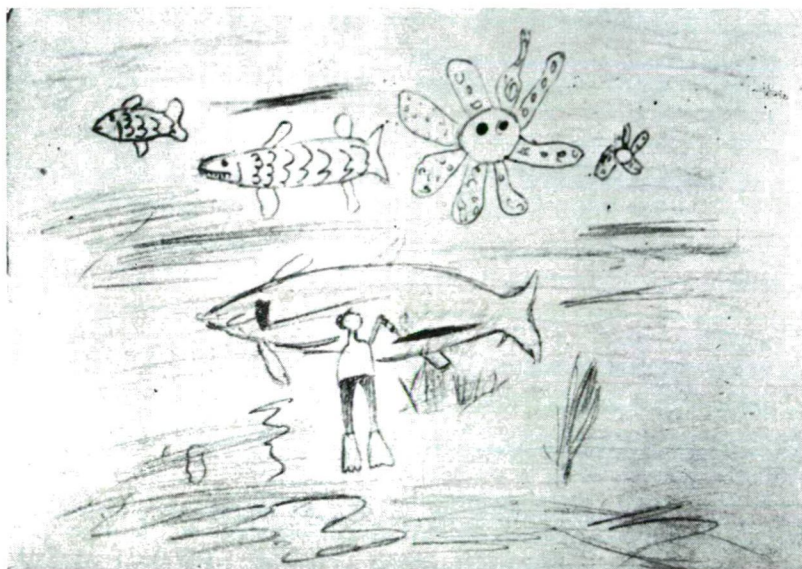
a) A tárgytól, természeti jelenségtől való félelemre vonatkozó álmok. „Ha valamitől nagyon félek, akkor arról szoktam álmodni.” (VIII. L. 227.) E csoportba a természeti jelenségek, állatok kapcsán támadt félelmi motívumokat gyűjtöttük össze. A félelem vizsgálatakor úgy találtuk, hogy egyszerű tárgytól, természeti jelenségtől való félelem a 10 évesek válaszaiban mintegy 29%-ot tesz ki, míg a 14 évesekében 5,5%-ot. Összehasonlítva ezeket az

adatokat, az álomtartalmak elemzésekor kapott százalékértékkel, úgy találtuk, hogy az álomban ilyen jellemző eltérés nem mutatkozik. Megközelítőleg hasonló százalékban merül fel a tárgytól és állattól való félelem a kisebb és a nagyobb gyermekeknél. Ez azt tükrözi, hogy nagyobb gyermek nappal tanultsága, felvilágosultsága alapján úrrá lesz félelmén. A józan ész alapján legyőzi primitív félelmeit. Úgy látszik, hogy az irreális helyzet ezt a kontrollt álomban nem teszi lehetővé. Érdekes jelenség az is, hogy maguk a gyermekek magyarázzák meg szorongásos álmaikat. Arról is beszélnek, hogyha vacsora után közvetlenül, vagy munka után fáradtan fekszenek le, nehezen alusznak el, „gondolkodnak a napi élet eseményein” és fáradtan is kelnek. „Ha fáradt vagyok, nem tudok mindjárt aludni.” (VIII. L. 223.)

„Végig álmodom az élményeket. ... Ilyenkor, amikor sokat gondolkodom éjjel, akkor reggel fáradtan ébredek fel.” (VIII. L. 22.)

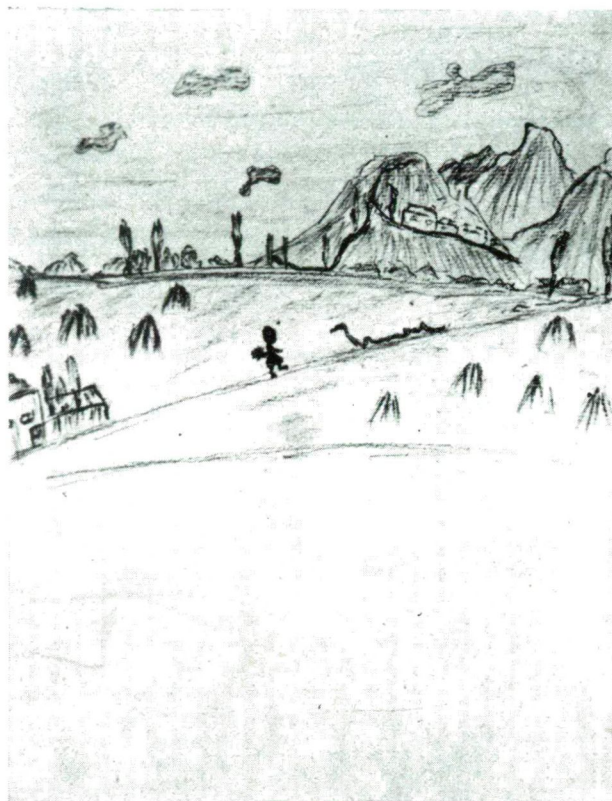
A gyermekek álmainak leírásánál bizonyos fejlődéslélektani sorrendre bukkantunk. A kisgyermek arról számol be, hogy megijedt a kígyótól, gonosz embernél szolgált a kiskutyájával. Álmaiban a mesemotívumok az egyszerű tárgytól való félelemmel párosultak. „Valamelyik este nagyon sokat ettem. Lefeküdtem és elaludtam. Azt álmodtam, hogy egy gonosz embernél szolgáltam a kiskutyámmal együtt. Egyszer a gazdám megvert. Elszöktünk tőle. Nagy mocsáron kellett keresztül menni. Kígyók úszkáltak ott. Megcsípett a kígyó és felébredtem.” (III. F. 189.)

Hasonló mesemotívumokat láthatunk tárgyi adatokkal szövődni néhány gyereknél pl.: „Azt hittem, hogy hátamon egerek ugrálnak. Aztán néha olyan ideges vagyok, hogy bekiabálok a szobába. A lábammal majd lerúgom a kan-

csót.” (V. L. 127.) „Az éjjel azt álmodtam, hogy erdőben barangoltam. Barangolás közben talákoztam egy medvével és azt mondta, hogy nyomban felfal. Erre én nagyon megijedtem és segítségért kiabáltam. Éppen jött a vadász és le-

lőtte a medvét. Utána hazamentem és elmeséltem anyukámnak, hogy hogy jártam.” (V. L. 228.) „Sokszor olyan rosszat szoktam álmodni, hogy sírok álomban. Ilyenkor őserdőben szoktam lenni a tigrisek, elefántok, oroszlánok közt. Van amikor nevetek álomban. Ilyenkor lakodalomról, vendégségről álmodok. Volt már olyan is, hogy beszéltem álomban. Érthetetlenül kiabáltam. Bizonyára veszekedtem valakivel. De van amikor csendesen beszélgetek. Biztosan

olyankor valamit barátnőimmal tárgyalok. Éjjel álomban néha mászkálni szoktam. Már többször leestem az ágyról. Volt már olyan amikor a fejem a lábamnál, a lábam a fejemnél volt. A jó lelkiismeretű ember jobbat álmodik.” (VII. L. 174.)

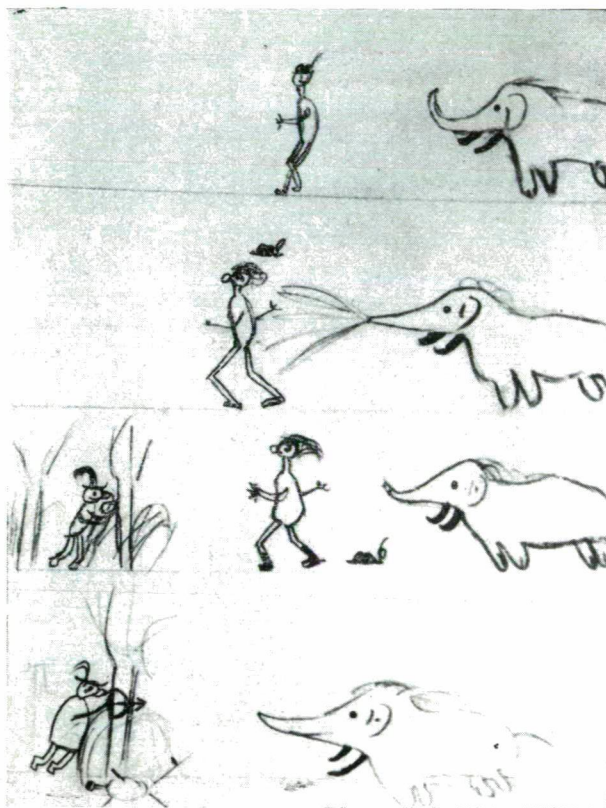
A talált motívumok alapján azt mondhatjuk, hogy a kisebb gyereknél nagyobb számban szerepel közvetlenül az állatoktól való félelem. Megtaláljuk itt az oroszlán, tigris párduc mellett a bikát, majmot, bálnát vagy a madarak félelmetes képeit.

„Egyszer, mikor még kicsi voltam, nagymama mesélt nekem az ő gyermekkoráról. Arról, hogy egyszer kimentek az utcára, ahol egy darabig játszottak, és később megúnták és elkóboroltak. A közelben hegy volt, ahol mérges kígyó élt és őket megtámadta, a mezei virág szedése közben, és ők alig bírtak elszaladni előle. Este mikor lefeküdtem, én is azt álmodtam, hogy egy nagy hegyen

vagyok, messze a házunktól, ahol nagyon jól érzem magam. De a közelben sziszzenést hallottam, és nemsokára feltűnt a kígyó és sikítozni, kiabálni kezdtem, és rohantam, amerre a szemem látott. Közben hátra-hátra néztem és a kígyó ott kacsázott a hátam mögött, a nyelvét nyújtogatva. Már majdnem megfogott a kígyó, de én felébredtem.” (VIII. L. 134.)

Arról számolnak be, hogy álmukban megette őket a farkas, a kenguru, a róka, vagy a kígyó csípte meg, elefánt támadta meg, bekapta őket egy nagy hal, vagy egy bálna, megharapta a kutya. „Én az állatokról álmodtam egy éjszaka. A kígyóról, a sárkányról, több vadállatról. A kígyó csúszott utánam és én szaladtam és kiabáltam segítségért. Utána felébredtem, felültem az ágyban és szétnéztem. Azt hittem, hogy vadállatok közt vagyok.” (VII. L. 227.)

„Egy este azt álmodtam, hogy megyek a sivatagba és egy nagy elefánt elkezd futni felém. Abban a pillanatban én megfordultam és elkezdtem futni, ahogy a lábam bírta. Az elefánt is futott utánam. Már nem messzire voltam az erdő szélétől és ott megláttam 10 indiánt és jöttek segíteni. Ahogy az indiánok elejtették az elefántot, akkor én felébredtem. Ez nagyon rossz álmom volt.” (VIII. F. 183.)

„Az elmúlt éjjel azt álmodtam, hogy nagyapámnál voltam, este volt, és kiültem a kútágasra, egyszer csak tigrisek támadtak meg, leugortam és szaladni kezdtem, mikor éppen megfogtak volna, felébredtem.” (VI. F. 260.)

Nagyobb gyerekeknél inkább az elemi csapástól való félelem kerül előtérbe. Sok álom arról számol be, hogy félnek attól, hogy kigyullad a lakás, a ház, vagy árvíz önti el a falut, vízbe fulladnak, esőbe, viharba, villámlásba kerülnek, erdőtüz vagy földrengés áldozataivá válnak. „Az álmom félelmetes volt. Nagy szél volt, villámlott, dörgött az ég. Én otthon voltam. Zuhogott az eső. Nagyon féltem. Egyszer csak felébredtem, felkelek, hát tényleg zuhog az eső.” (VI. L. 200.)

b) Érdekes módon nappali és álombeli félelmek esetén a szituációs félelmek képezik a legnagyobb csoportot. A gyerekek álmaiban fellelhető félelmi szituáció többnyire valamilyen negatív élményt tükröző emlékképhez, helyzethez kapcsolódik. A gyermek legnagyobb százaléka álmában fél az erdőben. Igen sokan álmodnak arról, hogy megtámadják és üldözik őket. Néhány idézettel illusztráljuk ezt a gyakran előforduló álomtípust. „... azt álmodtam, hogy késő este mentem hazafelé. Az árnyékba láttam egy embert, de nem tudtam kicsoda. Amikor odaértem, az ember elébem ugrott. Én futásnak eredtem, az futott utánam. Futottunk árkon bokron keresztül. Amikor már majdnem utolért, felébredtem és megkönnyebbülten láttam, hogy fekszenek és nem kerget senki.” (VII. L. 177.) „Egyszer azt álmodtam, hogy elkísértem egy kislányt. Amint mentünk az utcán, egy öreg ember is ott sétálgatott. Ledobott egy üveget, sárga víz volt benne. Azt hitte, hogy fel fogjuk venni. Amikor átmertünk a másik oldalra, akkor ő is átjött. Egyszer mi megálltunk és nem mentünk tovább. Az öregember továbbment. A sarkon eltűnt. Egyszer amint megyünk tovább, látjuk, hogy egy kés van a kerítésnél. Nagyon megijedtünk és elszaladtunk. Felébredtem és elkezdtem kiabálni. Anyukámék megkérdezték, hogy mi van velem. Azt feleltem, hogy kerget egy ember. Anyukám azt mondta, hogy aludjak csak, az nem igaz. Azóta mindig félek az utcán.” (VII. F. 194.) „... az utolsó álmom ez volt. Este van. 7 óra körül. Megyek az utcán tejért. Sötét az utca, kevesen járnak ilyen kis utcán. Sietek. A hold sem világít. Nem lehet megkülönböztetni a fát és egy-egy embert. Minden zajra megálltam, figyeltem. Egyszer mellettem mozdul valami. És elkezdek rohanni. Utánam rohan valaki. Nem merek visszaneézni. Közel lakunk, de most nagyon hosszúnak tűnik az út. Amikor majdnem hazaérek, utolér üldözőm, zseblámpával szemembe világít. Amikor leveszi arcomról a fényt, egy percre látom, hogy kés van a kezében. Ilyen félelmet még sohasem éreztem. Hirtelen kiabálni akartam, de hang nem jött ki a számon.” (VII. L. 159.)

A gyermekek álmukban távoli tájakon eltévednek, nem tudnak hazatalálni, ismeretlen szigetre kerülnek s ott egyedül maradnak stb.

A gyerekek álmaiban a magárahagyottság kérdése is nyomasztólag hat. Félnek attól, hogy egyedül maradnak, gonosz emberek kezébe kerülnek, elviszik őket részekre, cigányok. „Egy óriás ember tört elő a kukoricából szüleimre. Én rémülten ugrottam fel, hogy szüleim segítségére induljak. De már késő volt. Gyorsan felpattantam a kerékpárra. Egyszer észrevettem egy igazolványt. Ismeretlen volt, amikor kinyitottam, azt az arcot láttam, mint az idegen emberé. Még egyszer felpattantam a kerékpárra és rohantam a rendőrségre. Utánam rohant az óriás. Ekkor felsikoltottam és felébredtem.” (VII. L. 228.) „Először utaztam fel Budapestre, egy néni megszólított, elhívott a lakására. Mentünk szobáról szobára, és belökött egy sötét szobába én azt se tudtam mit csináljak, elkezdtem tapogatni és egy ágyhoz értem. Az ágyon egy néni feküdt, de meg volt halva. Én remegtem a félelemtől.” (VII. L. 226.)

A gyermekeket álmukban ellenség kergeti, elrabolja, betörök, rablók áldozataul esnek, ők vagy édesapjuk stb. Nyilvánvaló, hogy ezeknél az álmoknál a cigány, néger, gonosz emberek szereplése az álomban többször a helytelen ráhatásokból magyarázható.

Ijesztgetés nyomait tükrözi az is, hogy igen nagy százalékban találunk itt 8, 9, 10 éves gyerekeket, ahol tehát az eléggé negatív hatású, megborzongató mesék szerepét feltételezhetjük. A pavor nocturnus (éjszakai felriadás), sokszor vezethető vissza ilyen negatív, szorongásos érzésre.

Az éjszakai felriadásban szenvedő gyermekek nagy százaléka vallott arról, hogy álmokképek, lidércek nyomták, üldözték őket és menekültek. Ezen csoportba tartoznak azok az álomtartalmak is, amelyek kútba, szakadékokba, folyóba való beleesésről, lezuhanásról tanúskodnak. A gyerekek nem tudnak úszni, kergetik őket, nem tudnak szaladni, tehát a gátoltság, nyomottság, nyomasztó helyzetéről tanúskodnak.

c) Az álomban is fellelhetjük a bizonytalanság, és a kiszolgáltatottságtól való érzés nyomasztó hatását. Ebbe a csoportba tartozó motívumok egy része iskolai ártalomra utal, tehát ezeket itt most nem tárgyaljuk. Megemlítjük azonban, hogy leckegond, rossz felelet hatására jelentkeznek ezek az álomtartalmak. Az egyik gyerek attól fél, hogy nem lesz kész a leckéje, a másik, hogy elalszik,

elkésik az iskolából, otthonhagyja a táskáját, beírják az ellenőrzőbe, elkergetik a tanárok az iskolából, vagy bezárták az iskolába.

Ebbe a csoportba soroltuk azokat az álmokat, amelyben a gyerekek szellemektől félnek. Azt álmodják, hogy kriptába kerülnek, múmia üldözi őket, halálfej jelent meg álmukban, valamilyen szellem, vagy kísértet, rémképek gyöttrik, temetőben kergetik a kísértetek. „Az egyik éjszaka különöset álmodtam. A temetőn mentem keresztül. A sírok között fehér árnyak lebegtek. Elfogott a félelem. Az árnyak mind közelebb és közelebb jöttek hozzám. Mikor már elég közel értek, akkor ismertem meg őket. Kísértetek voltak. Elkezdtem futni és segítségért kiáltoztam. Már-már elérték, mikor felébredtem. Nagyon örültem, mert vége szakadt ennek a rémisztő álomnak.” (VIII. F. 186.)

„Az egyik éjszaka álmomban azt álmodtam, hogy a szobában szellemek röpködtek, mert aznap délután a másik lakásban egy néni haldoklott. Mikor az egyik szellem közeledett felém, én elkiabáltam magam, anyukám felébredt és engem is felkeltett. Ő mentett meg a »szellemektől«.” (VIII. L. 207.)

„... Lakik az utcánkban egy féleszű ember és ha találkozok vele, akkor, vagy valamit mond, vagy követ. Evvel az emberrel kezdődött az álmom, hogy egy éjszaka volt, és ő betört hozzánk. Csak én menekültem meg. Sok akadályon mentem keresztül. Az ember szellemmé, boszorkánnyá, nagyerejű sárkánnyá változott. Késő hideg éjszaka volt, és én menekültem az ember elől, szinte repülve tettem meg a kilométereket, de ő csak rám talált.” (VII. L. 178.)

Serdülő lányok sokszor álmodnak arról, hogy erőszakkal rájuk törnek, és üldözik őket. Ez is arra vall, hogy az álmokban a szexuális vágy, beteljesülés mellett az ellenkező előjelű élményanyag is komoly szerepet játszik. Példaként hozzuk fel két serdülő korú lány álmát. „Szerettem volna sétálni menni. Anyuka azt mondta, hogy este van, ne menjek sehova. Én azonban nem hallgattam anyukára és elmentem egyedül sétálni. Ahogy sétálok, megrezzen egy bokor és előugrik egy alacsony bácsi. Kérdezi, hová megyek? Erre én azt feleltem, csak

sétálgatni jöttem. Megint kérdezi, szeretem-e a csokoládét? Mondom, nagyon szeretem. Erre azt feleli, menjek vele a lakására és ott kapok. Én nagyon megörültem. Mikor hazaértünk és bementünk a szobájába, bezárta az ajtót és közeledett hozzám, hogy megfujt. Én erre nagyot sikítottam és felébredtem.” (VII. L. 132.) „Egy szórakozó helyen voltam, és később azt vettem észre, hogy pizsamában vagyok. Gyorsan akartam elfutni, mert kergettek, de akkor nem tudtam egyet sem lépni. Később már nem kergettek és akkor elindultam. Mindenki otthon volt, és az asztalnál ültünk. Valami zajt hallottam és kinyílt a fürdőszobaajtó. Két ember lépett elő, pisztoly a kezében, és löni akart. Kiabálni akartam, de azt sem tudtam és egy fehér lapostányért a fejükre dobtam. Nagy csörömpölés hallatszott, és eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. És akkor felébredtem.” (VIII. L. 143.)

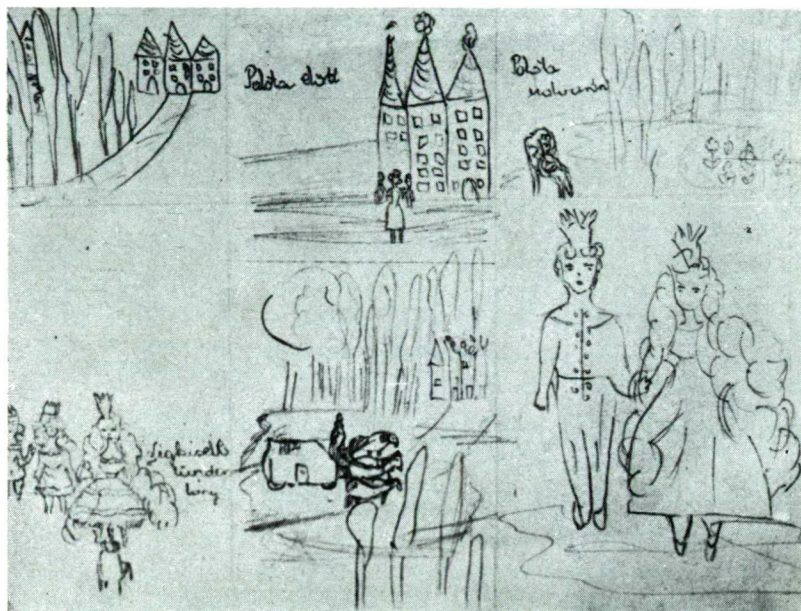
Külön kell megemlítenünk itt a televízió és mozi hatását. Nagyon sok gyerek vall arról, hogy ezek az üldözékes álmok az esti televíziónézés vagy film sokszor borzalmas jeleneteinek továbbélése és kritikátlan feldolgozása nyomán jönnek létre. A kisebb gyermekeknél a borzalmas mesék hatása ismerhető fel. „Elmúlt este nagyon jól álmodtam. Elképzelődtem az álomvilágban. Nagyon rossz volt, mikor testvéremmel Jancsi és Juliskát álmodtam. Én is voltam a banya házában. Nagyon rosszul bánt velünk. Majd ekkor én a nagy ijedelemre

fölkeltem és vége lett az álomnak.” (VI. F. 312.) „Este a moziban voltam és amikor lefeküdtem, a filmet keresztül álmodtam. Előttem ugyanazokat a szereplőket láttam, amit a moziban. Láttam a vén banyát, a nyugatit és a keletit, a szép lányt, oroszlánt és a bádög embert is. A történet közepén egy dörgés volt és erre felébredtem. Utána már nem tudtam elaludni.” (VI. L. 308.) „Amikor lefeküdtem, eszembe jutott a film, amit láttam. A szép királynő helyett én voltam álomban a főszereplő. Nekem is olyan gyönyörű szőke, hosszú hajam volt, mint neki. Ha benéztem a szekrénybe, különbnél különb gyönyörű, káp-

rázatos ruhákat láttam. Ez mind nagyon szép volt. Értem is úgy mint a filmen, eljött egy szép deli ifjú.” (VIII. L. 218.)

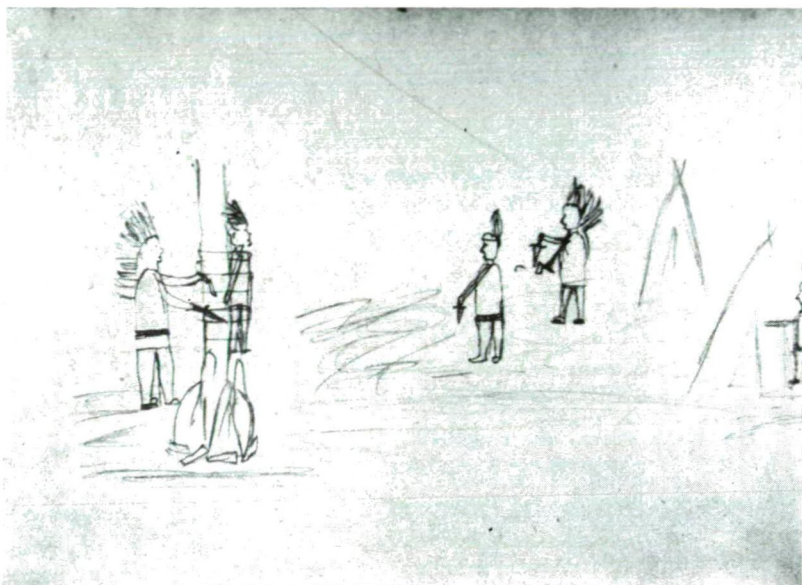
„Tavaly láttam moziban a páncélos dandárt. Este mikor lefeküdtem és elaludtam, kínos álmom gyötört. A páncélos dandárnak egyik tagja eltévedt és a német páncélos egységek keresztüzébe esett.” (VII. F. 190.)

Az izgalmas, kalandos filmek vagy könyvek hatása sokszor tovább él az álomban. Erre néhány példát közlünk szemléltetés gyanánt. „Egy vasárnap délután elmentem a moziba és egy afrikai filmet láttam, melynek tartalma röviden az volt, hogy a bennszülöttek egy európai férfit máglyahalálra ítélték. Mikor meggyújtják a tüzet, megjelenik egy párdúc, mire a bennszülöttek szétfutnak és a férfi ottmarad megkötözve és hátrálni kezd. Mikor a párdúc meglátja az égő máglyát, eltűnik a sűrűben és a férfi megmenekül. Vacsora közben is a film hatása alatt voltam, s mialatt a filmen gondolkoztam, jól teleettem magam, aztán lefeküdtem. Hamarosan elaludtam s álomban ugyanazt álmodtam, mint amit a moziba láttam, azzal a különbséggel, hogy én voltam az európai férfi.” (VIII. F. 171.)

„A héten izgalmas könyvet olvastam. Az álmaim is izgalmasak lettek. Este nehezen aludtam el. Álomom úgy kezdődött, hogy nagyon magas hegyen utaztam. Szakadékok vették körül. Sokáig utaztam. Egyszer csak autónk nekiment egy fának és lezuhant. Többen meghaltak, de én élve maradtam. Sikerült megmenekülnöm. Nem tudtam mit csinálni, s hát elkezdtem kiabálni. Úgy látszott, hogy segítséget nem kapok. Tovább kiabáltam. Sötétedni kezdett, amikor egy turista csoportot láttam. Azok magukkal vittek.” (V. L. 118.) „Az egyik nap a nagy hős Gagarin űrpilóta fogadásáról készült filmet mutatta be a televízió. Nagyon figyelmesen néztem végig a filmet és utána elgondolkodtam, vajon mikor lesz az, amikor mi egyszerű emberek is fölrepülhetünk az űrbe. De nem

sokáig foglalkoztam ezzel a témával. Nem sokkal később lefeküdtem és egy furcsa álomba keveredtem. Ritkán szoktam álmodni, de most egy olyan gyönyörűt álmodtam. Egy rettentő üres térségre kerültem, ahol nem volt semmi, egyetlen fa sem, egy fűszál sem, olyan helyen voltam, mintha egy nagy sivatag vett volna körül, de ez azért mégis más volt, valami furcsa hangok hallatszottak,

olyanok, mint amilyent a televízióban hallottam, olyasmi mint a morze jelzései. Csak álltam egyhelyben és ámultam, vajon mi lenne, ha most itt egy ember toppanna elém. Abban a pillanatban tényleg egy ember jött felém és mintha pontosan olyan lett volna mint Gagarin. Kézenfogott és elmagyarázta, hogy én most a Vénuszon vagyok.”

Bizonyára történelmi olvasmányok hatásait tükrözi az alábbi két fogalmazás:

„Tegnap Eger városának képét nézegettem. Aznap este Dobó Istvánnak álmodtam magam. Ott voltam a vár tetején. Én biztattam hős csoportunkat, mely csak egy maroknyi volt. Mégis kiverte a törököt. Ruhámról és kardomról csorgott a vér. Sok-sok töröknek kettéhasítottam már a fejét.” (V. F. 212.) „Azt hittem, hogy amit én álmodtam, az mind igaz volt. Bejöttek hazánkba a törökök. Mindent fölgújtottak, kifosztották a lakásokat, az embereket pedig megölték. Én is nagyon megijedtem.” (VII. L. 169.)

Komolyan kell azokra az iskolai jellegű ártalmakra gondolni, amelyek a helytelen pszichés légkör, vagy a megtorlástól, büntetéstől való félelem nyomán jönnek létre. A kisgyermek még csak a veréstől fél, a nagyobb gyerek azonban még álmában is a rossz felelet következményeitől retteg.

d) A negyedik csoportba a megsemmisüléstől való rettegés, a halálfélelem, háború szorongató motívumait soroltuk fel. Ezek a gyermekek álmaiban is sűrűn jelentkeznek. Túlságosan közel van még a második világháború. Sok család közvetlenül átélte a tragédiát és a gyerekek álmaiban az elmondott történetek fellelhetők.

Egyszerűbbek azok az álomtartalmak, amelyek közvetlenül balesetre vonatkoznak. „Azt álmodtam, hogy egy házba beküldött egy ember, azt mondta, vigyem be ezt a levelet a házba, kapok 1 Ft-ot. Én bevittem és azt mondták, álljak rá erre a fára. Mikor ráléptem, hirtelen a fa összecsucodott és már vágták is le a nyakamat.” (IV. L. 148.) „Álmomban egy hajón szolgáltam. Hirtelen nagy vihar keletkezett. A hajónk léket kapott. Mindnyájan a halál szélén álltunk. Én egy gyors mozdulattal a tengerbe vetettem magam és így gondolkodtam. Harcolok az életért, amit lehet. De hamarosan úrrá lett rajtam a fáradtság és a tenger mint dióhéjat dobált ide-oda. Nem tudtam magamról. (VII. F. 175.)

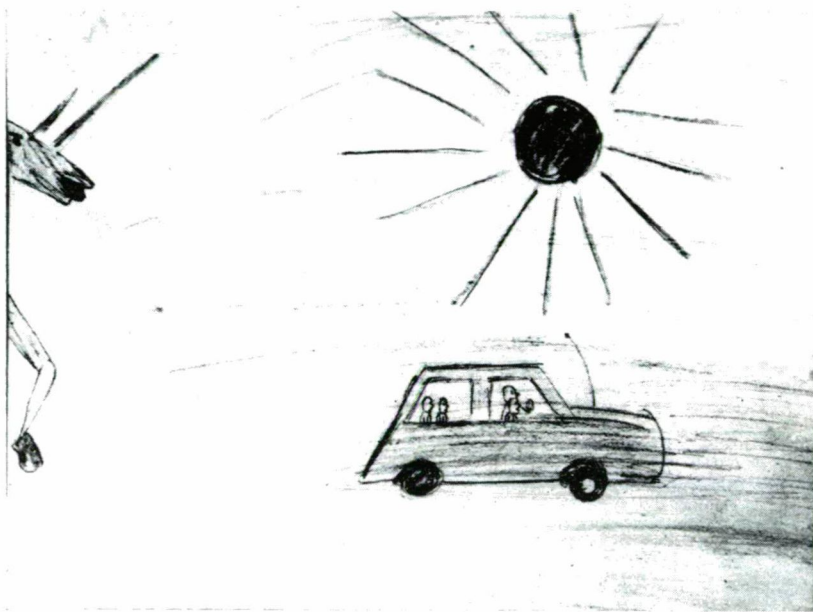
Ezek a motívumok tartalmi vonatkozásban érzelmileg kevésbé fűtöttek, mint azok, amelyek közvetlenül a harcra, háborúra utalnak, pl. katona voltam, rámtörtek a tatárok, törökök, németek. Az utóbbira vonatkozólag olyan sok motívumot találtunk, hogy ezeket különösen jelentősnek kell tulajdonítanunk. Néhány példát mutatunk be. „Egyszer egy háborúról álmodtam. Mikor a hangos bemondó közölte a veszélyt, édesapával bunkert ástunk. A bunker mikor a felén voltunk, beszakadt. De már a németek közeledtek és egy szalmakazlat gyorsan körülvontunk fával. Alighogy kész lett, máris jöttek az autók és a tankok. Ekkor egy repülő géppuskát dobott le. Apus felvette és tüzelni kezdte a tankot. A tankok egy része felrobbant és a többi megmenekült. Mikor ezek elmentek, jött egy hatalmas autó, amely akkora volt, mint három nyárfa egymásra téve. Mikor ezek elvonultak, úgy megijedtem, hogy felébredtem.” (VI.

F. 243.) „Én egyszer azt álmodtam, hogy háború van és hogy kint fekszek egy lövészárokban. A puska és az ágyú csak úgy ropogtak. A lelőtt repülők égve zuhantak le. Házakat gyújtottak meg. Nagyon féltem, hogy a fejemre esik a bomba. A szomszéd gyerekek elindultunk hazafelé. A golyók csak úgy süvít-

tettek a fejünk felett. (VIII. F. 231.) „Egyszer azt álmodtam, hogy ha felnövök akkor védem a hazát. Nagy háború volt, a németek bejöttek. Nagy pusztítás volt. Szüleimet elvitték és kikutatták, megtalálták a nyakkendőmet és rátapos-tak. Én sírva ráncigáltam ki a lábuk alól és elfutottam.” (VII. L. 223.) „Há-ború volt, Orosháza német megszállás alatt volt. Az egyik sarkon német jár-őrökre bukkantunk. Hirtelen beugrottunk az egyik kapualjba. Ott találtunk két puskát, és avval fejbe ütöttük a németeket. Elkaptuk a puskájukat és elszalad-tunk. Elbújtunk a romok közé. Szerencsére a tárokat is elvettük a németektől. Észrevettük, hogy a többi német közeledik, elkezdünk tüzelni rájuk. (VI. F. 235.)

Ezek az álombeli rémképek sokszor a borzalomig fokozódnak. „Éjjel van. Az ágyúk durrogtak. A házunkba betalált egy bomba, a testvérem ágyába. A testvérem sikoltott egy nagyot és meghalt. Utána fel is robbant és égett, mi a rémülettől nem tudtunk sehova menni.” (IV. L. 150.) „Megszólaltak a sziré-nák, de egész váratlanul. Kiugrottam az ágyból, és úgy pizsamában az óvó-helyre rohantam. Én voltam az utolsó, aki leért. Mikor megláttak a bentlévők, tágranyitott szemekkel bámultak rám. A hajam helyett mint a kis csirke pelyhe, olyasmi volt. És ha hozzám értek, a bőrömmel együtt húscafatok jöttek le. . . . Engem mentőautóval elvittek a kórházba, ahol megállapították, hogy rádió-aktív kisugárzást kaptam. Mindig tükröt kértem és ha megláttam magam a tö-körben örjöngeni kezdtem.” (VII. L. 151.)

A gyermekek arról számolnak be, hogy álmukban pl. nagyanyjukat meg-ölték, édesatyjukat elvitték a fasiszták, elhurcolták, agyonütötték. A haláltábor megannyi szenvedését éli át egyik-másik gyermek álmában. A halott, megcson-kított emberek, katonák rettentik a gyerekeket álmukban. A gyermekek ezen álmai szinte eleven bizonyítékot képeznek arra vonatkozóan, hogy a háborútól való félelem feszült légkört, a katasztrófától való rettegés mennyire megzavarja

a gyermekek nemcsak nappali, hanem éjszakai nyugalmat is. Ez a csoport a félelmi motívumokat tartalmazó álmokban százalékszerűen a legnagyobb (28,28%-ot tesz ki).

IV. Vágy és ábránd a gyermekek álmaiban:

Ez a csoport azokat az álmokat tartalmazza, amelyek a gyermekek vágyaival, törekvéseivel, ideáljaival, pályaválasztásával függ össze. (Az összes motívumok 28,28%-a.)

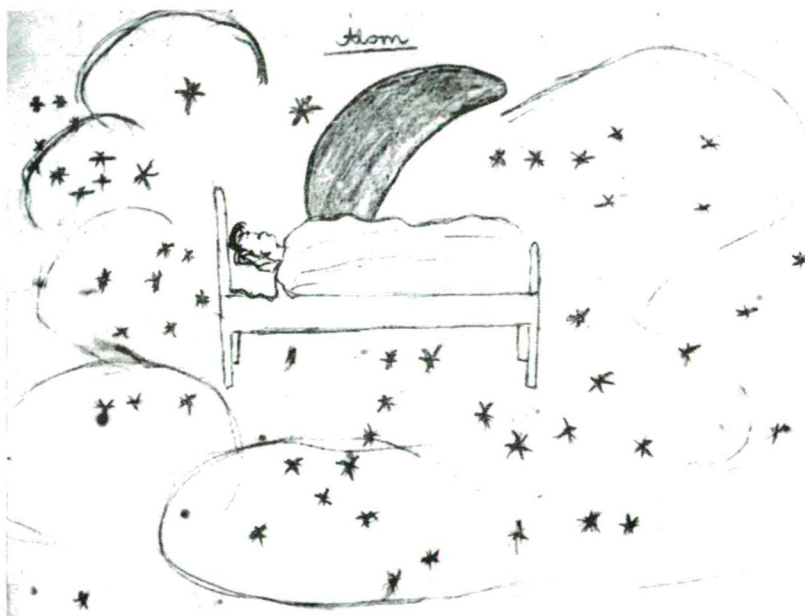
Sokszor a gyermek álma behelyettesíthető a „kívánság” szóval. „Az én álmom az, hogy mindig tél legyen és soha ne süssön a nap és örökös hó legyen. Azért mert én nagyon szeretek szánkázni, korcsolyázni a jégen.” (V. F. 130.)

a) Sok gyermek álma utazással és az ezzel kapcsolatos élményekkel foglalkozik (összes motívumok 6,7%-a). Szeretnének különböző tájakra eljutni. Sok vidéki gyermek Budapestre, színházba, hangversenyre szeretne menni. A kisebb gyerekek ezirányú élményei keverednek a mesemotívumokkal. „Azt álmodtam, hogy Kemendollárban vagyok. Kint az olajostelepen futballoztunk. Egyszer csak elsötétül az ég. Amikor kitisztult, egy hatalmas orrszarvú állt a hegy tetején. A Kemendi várat egy ökleléssel feltaszította. Két ugrással a Zalánál termett. Egy hörpintésre kiitta a vizet. Mi elkezdünk menekülni egy autóval. ... Ekkor felébredtem, és nagyon fáztam, mert csupa izzadság voltam.” (V. F. 200.)

Mások nyaralni szeretnének, kerékpárral Csillebércre utazni. Szép patak partjára eljutni, cirkuszt látni, gyönyörű virágos rétre kirándulni, ahol sok gyümölcs van, szép tájakon táborozni, hegyekre mászni, csónakon végigmenni a Dunán. A nagyobb gyerekeknél a hangverseny, bál, színház vonzó ereje mutatkozik meg. A megvizsgált gyermekek nagy százaléka Budapestre szeretne menni, hogy ott az állatkertet, vidámparkot, úttörő vasutat lássa, Népstadionba mehessen.

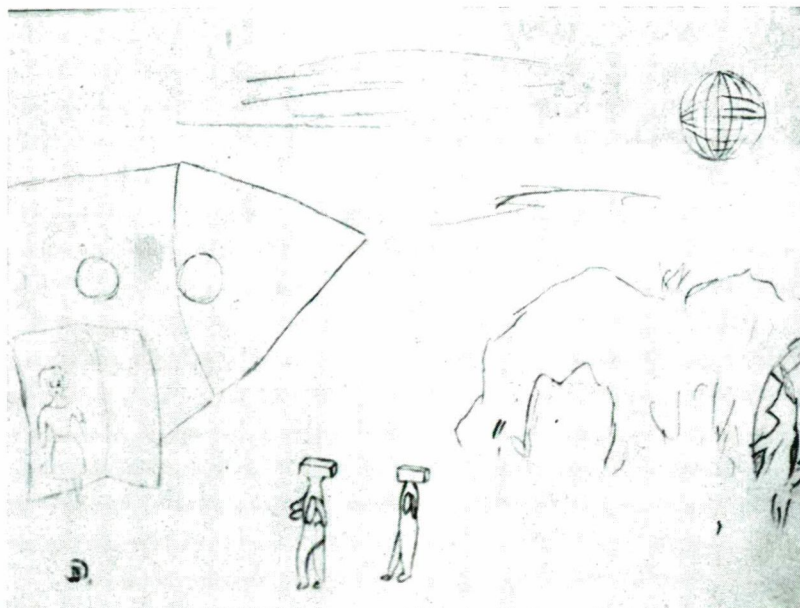
A gyermekek álmaiban igen nagy százalékot tölt be az utazás. Sok gyerek repülni szeretne, a holdra eljutni. Nagyszámú érdekes álmot mutatja, mennyire foglalkoztatja az űrhajózás a gyermekeket. „Egyszer azt álmodtam, hogy tudok repülni. Amikor fogót játszottunk, én csak elrugaszkodtam a földtől és már repültem is felfelé. A többiek hiába mondták, hogy jöjjen le, én nem szálltam le. Mikor aztán abbahagytuk a játékot, én leszálltam a földre. Amikor újra fel akartam szállni, sehogy sem sikerült elrugaszkodnom a földtől. Ahogy így erőlködök, hogy elrugaszkodjam a földtől, álmomban rúgtam egy nagyot. Egyenesen az ágy támlájába.” (VI. F. 255.)

A modern technika, űrrepülés erősen foglalkoztatja a gyermekek képzeletét. Erről tanúskodnak az alábbi álmok is. „Valamelyik nap álmomban Gagarin II. voltam. Fellőttem a világűrbe és a Föld körül keringtem. A föld nagyon kicsinek látszott, mintha egy parányi pont lett volna. Aztán hirtelen fordult a kocka és az iskolában találtam magam. A valóságtól teljesen eltérően megváltozott minden. Az iskola modern épületté változott. A padok mellett csöngetés után megindultak a futószalagok. A folyosón a szalagra székek voltak egymás mellé erősítve kettesével körbe-körbe. Ezekre csak ráültünk és nem kellett sétálni. A lépcső helyén is ez volt. Aztán földrajz óra következett. Egyiptomról tanultunk. Repülőbe ültünk és egyszerűen Egyiptomban voltunk.” (VIII. L. 155.) „Az egyik éjszaka a Vosztok 2-őn folyt le az álmom. Légmentesen záródó ruhában voltam én és a másodpilóta. Sokszor nekimentünk a csillagoknak. Egy-

szercsak elkezdünk zuhanni és beleestünk az óperenciás tengerbe. Elértük a másik szélét, hát csudára a kilövő helyen voltunk, ahol máris kilőttek bennünket. Egy pillanat alatt fenn voltunk ketten a Holdon.” (V. F. 143.) „Az egyik este azt álmodtam, hogy űrhajóval megyek a Holdra. Útközben láttam a csillagokat. Az egyik csillagon lovagolt az ördög. Nekimentem a rakétával, de az

leugrott a lováról és elszaladt. Mentem tovább, már közel voltam a Holdhoz, amikor egy boszorkány repült ott seprűnyélen. Ezt lelőttem pisztollyal. Odaértem a Holdra. Furcsa kis emberkék laktak ott. Ki akartam szólni, de lezuhantam a Földről.”

„Egy éjszaka azt álmodtam, hogy én egy asztrolánon felrepültem a Vénuszra és ott egy nagy csomó fölhúzzható emberrel találkoztam. Azok nagyon megijedtek és elmenekültek a Jéghegyek mögé, pedig mondtam nekik, hogy nem bántom őket. Aztán én is utánuk mentem, akkor már mintha beléjük szállt volna a bátorság, odajöttek és barátságot kötöttünk egymással. Éppen vendégeket vártak a Jupiterről, nekem azt mondták, hogy a rokonjuk ott lakik és nemsokára megérkeznek egy asztrolánnal, légi úton. Vártuk tehát a vendégeket, de nem jöttek és én már nagyon megéheztem és kértem tőlük ennivalót. Hoztak is gyorsan, de milyet, tiszta csontokból állt az egész. Közben megérkeztek a Jupiterről a rokonok. Furcsa emberek voltak, csupa olyanok, mint itthon a gorilla majmok. (VI. F. 290.)

„Néha valószínűtlen dolgokról álmodom. Pár nappal ezelőtt azt álmodtam, hogy eljutottam a Vénuszra. Hatalmas űrhajómon megérkeztem az ismeretlen égitestre. Ott különös élőlények éltek. Szögletes fejük, három szemük, két lábuk és négy kezük volt. Barlangokban éltek, néhol húszan is. Szájukat nem lehetett látni, mégis valami furcsa visító hangokat hallottam. Az egyik különösen nagy fejű lény bevezetett a barlangjába. A fejem is fájt már. Álmos fáradtság nehezedett rám. Mikor felébredtem, nagyon fájt a fejem.” (VII. L. 162.)

„... tegnap éjszaka egy könyvről álmodtam, amely a Vénuszról szólt és reggel furcsán ébredtem. Azt álmodtam, hogy a Vénuszon vagyunk és helikopterrel egy barlang előtt szálltunk le egy barátnőmmel. Bementünk a barlangba,

ahol a denevérhez hasonló, de jóval nagyobb Vénusz lakók élnek. Benn voltak a barlangba, majd beszélgettünk velük. Beszédük füttyüléshez hasonlított. Minden tárgynak és lakónak neve volt. Láttuk, hogy milyen szorgalmasan bányászák ki a kőzeteket, amelyet elszállítottak az emberek a Földre. Nagyon jó emlékezőtehetségük volt. Egy helikoptert egyszeri megmutatás után bármelyik Vénusz lakó szétszedett. (VIII. L. 147.)

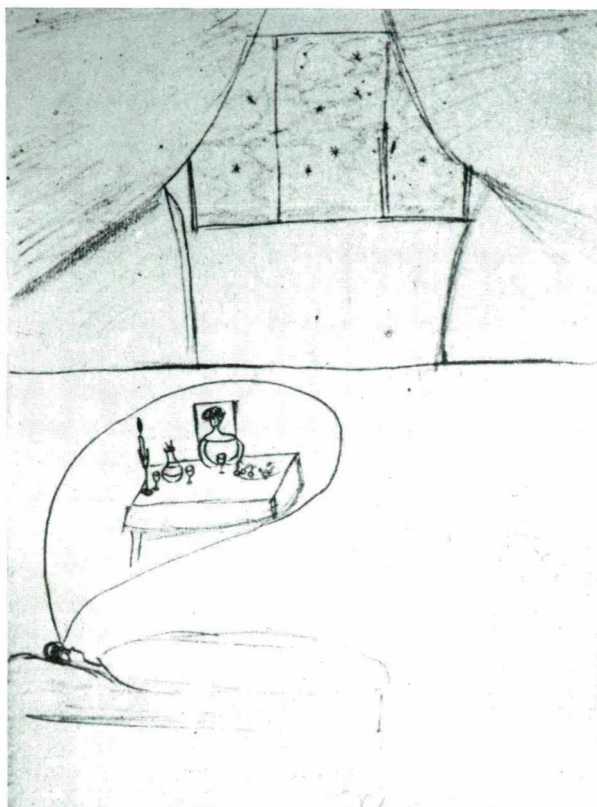
„Én egy este azt álmodtam, hogy én a rakétába ültem és repültem, a Holdba. És mikor közelbe értem, üdvözölt a Hold. Az utazás nagyon tetszett. Aztán ejtőernyőn lerepültem, és szerencsésen hazaérkeztem. Kevesen dicsekedhetnek ilyen utazással.” (VIII. L. 127.) „Hirtelen kusza képek vonulnak el előttem... rakéta... leszállás... rohanó meteorok... a Föld, mely csak egy fénylő, piciny pont a messzeségben... A Holdon vagyok! De egyedül... Senki sincs velem ebben a pusztaságban. Csak a magány... Érzem, hogy két könnycsepp gördül le arcomon... Egyszerre egy meleg kéz simogatását érzem, és egy édes hangot hallok: »Kislányom, kelj fel, 6 óra van!« Édesanyám az.” (VIII. L. 152.)

b) A második csoportba soroltuk a pályaválasztásra vonatkozó álmokat. Egyik-másik gyerek a továbbtanulással foglalkozik álmában, mérnök, technikus szeretne lenni, növénykutató, vegyész, zenész, balett-táncosnő, tanárnő, rendőr, színész, mozdonyvezető, pilóta, vegyészmérnök. „Az álom néha beteljesül.

Valamilyen kívánságot vagy kérést teljesít. Én tegnap nagyon szépet és kedveset álmodtam. Pályaválasztásomra került a sor és én elmentem a színházba, mert már rég énekesnő szerettem volna lenni. De sajnos, nem vettek fel s így más pályára kellett áttérnem. Elhatároztam, hogy tanárnő leszek és remélem, hogy sikerülni fog.” (VI. L. 182.) „Mivel már a nyolcadik osztályba járok, nagy kérdés a pályaválasztás. Elhatároztam, hogy lakatosnak készülök. Elgondolásaim, problémáim álmaimban is felvetődtek. Álmomban vannak tervek

és ezek megvalósításáról álmodok. pl. szeretnék jó szakmunkás lenni és jó sportoló. A sportok közül a labdarúgás híve vagyok. Erről is sokat szoktam álmodni. Egyik álmom témája, hogy kiváló labdarúgó leszek és gyönyörű tájakat járok be a csapattal. A motorkerékpár is nagy vágyam és ha felszabadulok,

veszek egy Pannónia motorkerékpárt és a környék vizeire is eljárók horgászni.” (VIII. F. 243.) „Már nagyon sokat álmodtam régi vágyammal a színészetel. Ez az álom egy színházi öltözőben játszódik le. Az egyik felvonás végén berohantam az öltözőbe. Az öltöztetőnő már ott várt. Azonnal átöltöttem utcai ruhámba, mert már a következő felvonásban szerepeltem. Ekkor bekopogott az igazgató, majd bejött. Művésznő, igazán nagyon jól szerepelt. Csak úgy tombolt a közönség. Boldogan vettem később tudomásul, hogy jó szereplésem után felvesznek a Színművészeti Akadémiára.” (VIII. L. 115.) „Már nagy voltam, és a foglalkozásom vegyész-mérnökség. Nagyon megkomolyodtam, azt az bizonyítja, hogy osztálytársaimmal, akikkel régen találkoztam és most találkoztunk, mind megjegyezték, hogy mennyire komoly vagyok. Tudományos munkát végeztem és sok kísérlet után végre sikerült a rák elleni szérumot megtalálni. Ezért tanulmányútra indultam és bejártam Párizst, Londont, New Yorkot.” (VIII. L. 139.) „Egyszer azt álmodtam, hogy tanárnő lettem. Lányokat tanítottam. Magyar és orosz szakos tanárnő voltam. Szeretném ha ez az álmom

beteljesedne, mert nagyon szeretek kisebb gyerekekkel foglalkozni.” (VII. L. 138.)

A gyermekek álmukban sikereket érnek el pályájukon, művészi és sport-eredményeik valóra váltják ezirányú vágyaikat. Az egyik szeretné ha felvennék a zenegimnáziumba, a másik lovagolni szeretne, labdarúgó szeretne lenni, jó sportoló, hogy eljusson az olimpiára is. „Az álmom az volt, hogy szerepelünk. Rengetegen voltak. Mikor én felkerültem a színpadra, nagy volt az izgalom. De mégis sikerült. Azután lementem a nézőtérre és tovább néztem az előadást. Mikor vége lett, hazamentem. Otthon is örültek a sikernek. (V. L. 112.) „... Hat óra körül volt. Otthon megkérdezték, hogy minek örülök. Lelkendezve mondtam: a távolugrást én nyertem meg. A televízió előtt rögtön elaludtam. Azt álmodtam, hogy nagy versenyeken veszek részt, és egyre jobb az eredményem. Egy hatalmas repülőgépen utazok Tokióba. Végignéztem a sok érdekes versenyt, de egyszer az én számomra került a sor. Magabiztosan léptem be a pá-

lyára. Mindenütt fölharsantak a harsonák és megkezdődött a verseny. Az első ugrás nem sikerült, de a második új világcsúcs. Boldogan léptem a dobogóra, de az öcsém hirtelen fölrázott: nézd milyen érdekes ez a film!” (VI. F. 213.)

Az álom és a vágy összefonódását mutatja az alábbi álmorészlet is: „Egyszer akartam bálba menni, akkor is elkergettek. Igaz, álom volt, de akkor is jó lett volna egy kicsit szórakozni.” (VIII. L. 200.)

c) A harmadik csoportba soroltuk a pénz, gazdagság elérésére vonatkozó álmokat. Vannak gyerekek, akik arról számolnak be, hogy álmukban nagyon gazdagok voltak, sok ajándékot kaptak, a lányok babát, új ruhát, új cipőt, retikült, míg a fiúk gépeket, labdát, karórát, autót, több találatos lottónyereményt.

„Azt álmodtam, hogy egy szép nagy babát kaptam és mellém fektették. Reggel az álom beteljesedett és a nagy baba nem az ágyon feküdt, hanem a rádióon volt.” (V. L. 216.) „Álmomban a babakocsit toltam Pesten. Eltörték a kereket. Én sajnáltam. Másnap elutaztunk Sepsiszentgyörgyre. El is indultunk. Én mire elindultam akkorra megcsinálta Apuka. Én nagyon örültem neki. El is vittem. Az Angol babával. Minden ember azt nézte.” (III. L. 136.) „Az egyik éjszaka különös álmom volt. Azt álmodtam, hogy a volán mellett ültem egy szép autóban. Nagy élmény volt, amikor végigsuhantam vele a balatoni országúton. Engem csak úgy néztek a kocsival. Szemben velem rossz autók sorakoztak.” (VIII. F. 176.)

„Én alszom az ágyba. Minekünk van egy taxink. Holnap költözködünk Balatonra. Édesapa és én mentünk fel Budapestre. Nagyon gazdagok voltunk. Édesapám és édesanyám orvos volt. Én mindig beteg voltam. És nagymamámat mindjárt elvitték taxizni.” (III. L. 131.)

d) Az álomban található ábrándképek sorában külön csoportot képez az elismerés utáni vágy, az, hogy elismerjék eredményeiket az iskolában és másutt. Győzni akarnak a futballban, sportversenyeken, igénylik, hogy jó eredményt érjenek el az iskolában, a zenetanulásban, szereplésben, hogy szüleik és testvé-

reik szeressék őket. Ezek nagy része az iskolai életre vonatkozik, ezért az V. csoportban tárgyaljuk.

Persze vannak „negatív” vágyak is, hogy ne kelljen iskolába menni. Element iskolába és nem volt ott a tanító néni és hazaengedték.

e) Az ötödik csoport az eszményképek elérésére irányuló álmokat tartalmazza. A gyermekek álmukban azonosítják magukat az eszményképekkel. Az egyik gyerek arról számol be, hogy álmában látta Mátyás királyt és palotáját, ő is olyan szeretne lenni, mint Mátyás király. A másik gyerek azt álmodta, hogy együtt dolgozott Zrínyi Miklóssal. Az egyik V. osztályos gyermek nyilván iskolai tanulmányai hatására — azt álmodta, hogy János vitéz volt, a másik pedig Dobó István. „A gyulai vár hőségem éreztem magam álmomban. Hogy mennyi törököt levertem. Ott voltam a torony tetején. És a katonáimat tüzes szóval biztattam.” (V. F. 211.)

A gyerekek tehát álmukban is eszményképek elérésére törekszenek.

V. Az iskola mint álomtartalom:

A napi élmények hatása sokféle vonatkozásban tükröződhet a gyermekek álmaiban. Ezek közül is vezető szerepet tölt be az iskola, pozitív és negatív élményeivel egyaránt. (Az összes mot. 10,55%-a.) Egyik gyermek arról számol be, hogy szinte kivétel nélkül mindig az iskolához kapcsolódnak álmai.

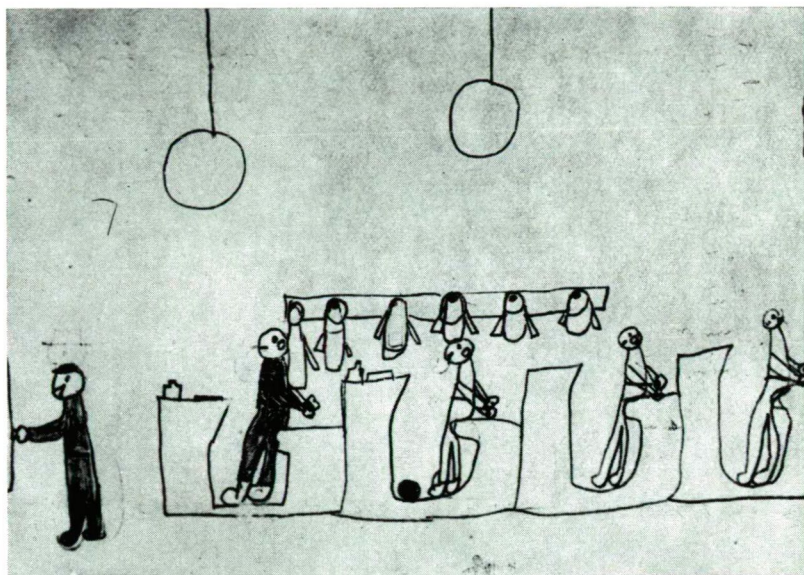
„Butaságokat szoktam álmodni. Vagy olyat, ami nagyon fáj, vagy olyat, ami annyira szép, hogy életben el sem lehet képzelni. De akármit álmodok, kivétel nélkül mind az iskolai élethez kapcsolódik. Az egyik nap itt hagytam a pénztárcámat és nyolc órákor jöttem vissza érte. Éjszaka visszaálmodtam az egészet.

Sötét van a folyosón és jóleső hűvös. Senki nincs itt, csak én. A szél száraz falevelet behordott, ez zörög és én tovább lököm a lábammal, csak hogy valami zajt keltsék. Az ablakon át kékes fény esik a kőköcsákra. Olyan nagy a csönd és most jönnek a nappali élet alakjai. Az egyik rámkiált mérgesen, idegesen, kicsit unottan. Most nem fáj úgy, mint nappal. Jön a másik. Kedvesen, ősz hajjal. Na, kislányom, vidd csak bé innen azt a térképet! Nyúlok utána, már nincs ott.. »Menj már innen!« — éles lányhangok, aztán újra csönd. Súlyos léptek, majd aprók, kicsit csoszogások. Mind távolabb hallok ezeket is, mennek el előttem.” (VIII. L. 175.)

Az álomban az iskola képe sokszor emóciómentesen jelenik meg, különösen a kis gyermekeknél. Máskor azonban, vagy pozitív, vagy negatív töltéssel kísérve tűnik elő. A kis gyermekek egy-egy esemény, vagy tárgy leírásának formájában álmodnak az iskoláról. „Én azt álmodtam, hogy az iskolába találtam egy arany kétforintost. Nagyon megörültem neki. Eldugtam a gyerekek elől.” (III. F. 185.)

Erre vall annak a negyedik osztályos gyermeknek az álma is, aki arról számol be, hogy az iskoláról, tanító néniről, pajtásokról vagy a tündérekről álmodik és ezeknek az álmoknak mellérendelt szerepet tulajdonít. „Én az iskoláról álmodok. És a tündérekről. És a boszorkányokról. És Édesanyámról. És a testvéremről. És, hogy fel gyulladt a ház. Én már álmodtam a kiscsirkékről és a kis bárányról.” (IV. L. 134.) Az iskolától szeretetet vár a gyermek, ezért nagy jelentőséget tulajdonít a tanító néni dicséretének, vagy az osztálytársak véleményének. „Én az iskoláról álmodtam. Az én jó pajtásaimról. A tanító néni nek láttam a kedves tekintetét. Azt mondta a tanító néni, jól van, csak tanuljak továbbra is és megcsókolt.” (IV. L. 154.)

A gyerekek társas érintkezésének fő színhelye az iskola. Mély hatást vált ki belőlük, ha számukra pozitív vagy negatív helyzetbe kerülnek. Pozitív érzéssel tölti el őket, ha az iskolában megbízzák valamivel pl. sorakozófelelősi, vagy virágfelelősi feladatot kap. „Örömmel szoktam mondani édesanyámnak, hogy milyen szépet álmodtam. Azt álmodtam, hogy én vagyok a sorakozófelelős. ... Nem én lettem a sorakozófelelős, csak a virágfelelős. De ennek is nagyon örülök.” (V. L. 154.)

A kisgyerek valósággal „félti” az iskolát. Ez csendül ki pl. egy IV. o. fiú álmából is. „Én azt álmodtam, hogy az iskolánk felgyulladt. Lángol a teteje, jönnek a tűzoltók a város felől. Megkezdődött a nagy munka. Oltják a tüzet, de nem akar elaludni.” (IV. F. 149.)

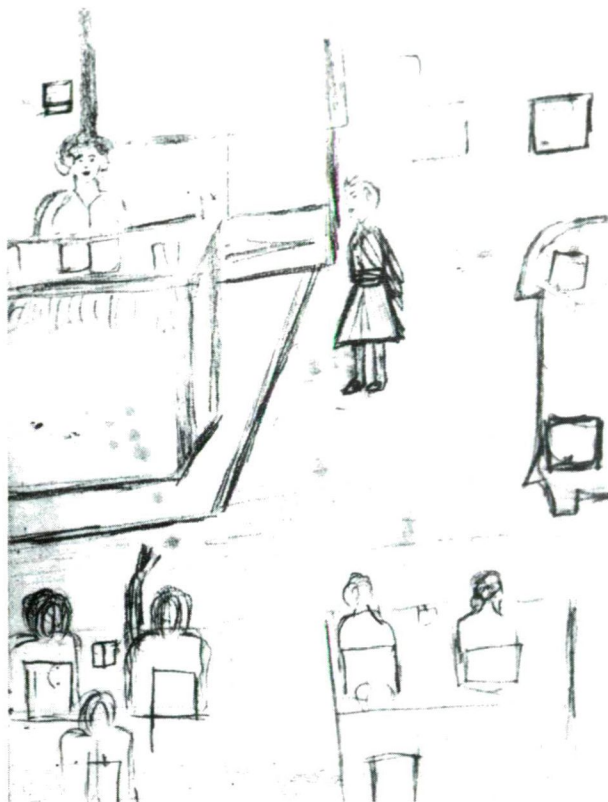
A gyermeket súlyosan érinti, ha a pajtásai kiközösítik. Pl. kihagyják a játékból. Még éjszaka is felbukkanhatnak az erre vonatkozó szorongó érzések. „Éjszaka az osztálytársaimmal álmodtam, hogy az iskolában senki sem akart velem játszani.” (IV. L. 131.)

Egészen más típusú álmokra bukkantunk a felsőtagozatos tanulónál. Jellemző pl. annak a gyermeknek az álma, aki arról is, hogy akkor szokott álmodni, ha nem tanulta meg a leckét, tehát a lelkiismeretfurdalás gyötri álmában is. Fáradt, nyomott, lehangolt álmod eredményezett az iskola képe az egyik nyolcadikos álmában. „Elaludt a villany, már alig emlékeztem rá, nagyon el voltam fáradva. Elaludtam. Megjelent előttem az iskola képe, szomorúan léptem ki a kapuján, kezemben a táskám és az iskolai elbocsátó iratok.” (VIII. F. 167.)

Sokszor szerepel a 10–14 éves gyermek álmaiban a felelés. Néhány példát mutatunk ezekből az alábbiakban. „Én az éjjel azt álmodtam, hogy jól felelek ma oroszból. Megtanultam jól a leckét, de a szavakat nem írtam le. Elmegyek az iskolába. Az első óra orosz. Belépett tanárnéni. Azt kérdezi: elkészítette

mindenki a feladatát? Nagy csend támadt. Kérdezi újra. Csak én mondtam, hogy nem. A tanárnéni jól megpirongatott.” (VII. L. 146.)

„Egyik este nem pakoltam be a táskámba a másnapi tanszereket és akkor éjjel az az álomkép jelent meg előttem, hogy az iskolában a tanárnő azt mondja: kislányom, miért nem hoztad el a felszerelést. Elfelejtettem bepakolni a táskába.” (VIII. L. 206.)

Máskor vágyálomként jelenik meg a gyermek előtt, hogy kihívják felelni és nem fél.

„Egy éjjel azt álmodtam, hogy felelni fogok holnap oroszból. Reggel aztán az iskolába 8 óra előtt átnéztem a leckét. 8-kor bejött a tanár néni, nagyon izgultam és aztán mikor kihívott felelni, nem féltem.” (VI. L. 258.)

A napi tanulmányi anyag hatása megtalálható a gyermekek álmaiban.

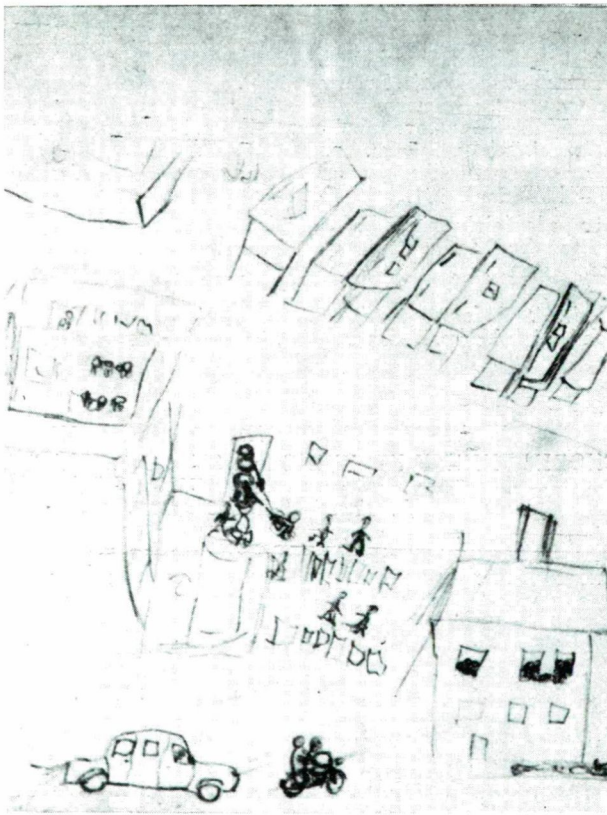
„Tegnap este átvettem a történelmet. Amikor lefeküdtem és elaludtam, a történelemben levő képek jöttek elém. Az egyik percben én voltam a földesúr. Ez érdekes álom volt. Én uralkodtam az egész világon. Olyan jó érzés volt, amikor a várban voltam és egy csomó szolga állt előttem és dirigáltam nekik. A másik percben török janicsár voltam. Sokfelé mentünk ostromolni. Buda elfoglalása után más városokba mentünk. Raboltunk, kifosztottuk a parasztokat. Elfoglaltuk a királyi várakat. Mátyás királynak én raboltam el a koronáját,

azt a rengeteg sok könyvet, ami ott volt. A paraszt népség azt sem tudta, hová meneküljön a török elől. Akit elfogtunk, annak aztán jajj volt.” (VII. L. 204.)

Érdekes annak a 12 éves fiúnak az álma, aki írásban és rajzban arról számol be, hogy megverték a tanárt. „Elmentem az iskolába, már akkor ott voltak a többi gyerekek és megvertük a tanárt. Erre a tanárbácsi elment a rendőrségre, és hívta a rendőröket, elővették a pisztolyukat és lövöldöztek minket. De a golyó nem ment át rajtunk és erre egy verekedés keletkezett. Összevertük a rendőröket és kidobáltuk az ablakon. Elvitték a keselyűk és a sasok onnét.” (VII. F. 652.)

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy az iskola sokszor szerepel a gyermekek álmaiban. Az alsótagozatos gyermekek álmai érzelmi színezet tekintetében pozitívabbak, mint a felső tagozatosoké.

Amint a félelemről szóló vizsgálatainkból kiderült, a gyerekek élményei, érzelmi világa, álmai fejlődéslelektani menetbe illeszthetők. Sajátos eltéréseket találtunk a különböző életkorú gyermekek álomtartalmaiban. Az első osztályos

gyerekeknél egy-egy tárgy, állat, vagy esemény jelenik meg az álomban. Az alsótagozatos gyermekek álmaiban vágyként szerepel a gazdagság, játék, míg a felsőtagozatosoknál az utazás, a helyes pályaválasztás és az életben való boldogulás igénye jelentkezik. Az álomban nagy százalékban találtunk szoron-

gást, félelmi jellegű elemeket, amelyek hasonlóan a nappali félelmi motívumcsoportokhoz, lehetnek tárgytaktól való félelmi elemeket tartalmazóak, szituációs félelmek, vagy a haláltól, megsemmisüléstől való motívumcsoportok. További vizsgálataink során arra törekszünk, hogy a jelzett élménytartalmak fejlődéslélektani menetét más korosztályokra kiterjedten, középiskolásoknál is elvégezzük. A vizsgálatok folyamatban vannak és ezekről a későbbiekben kívánunk beszámolni.

TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM

- BOTHMER, Beziehungen zwischen schulischer Leistung, Gesundheitszustand und sozialer Lage bei-Schulkindern, Z. f. ärztliche Fortbildung 51. 1957.
- DE SANCTIS, Psychologie des Traumes (KAFKA: Handbuch d. vergl. Psych. III. 1922. c. kötetben).
- GATES, JERSILD, MCCONNELL, CHALMANN, Educational, Psychology. Washington, 1942.
- GERÉB—BÁCSKAI, Complex-munka szükségessége a gyermekek neurológiai és pszichológiai gondozásában. Orvosi Hetilap 29. 1958. 977—81.
- GERÉB—SZABÓ, Eljárásmód a félelem motívumainak lélektani vizsgálatára különböző korú általános iskolai tanulóknál. Szegedi Ped. Főisk. 1962. 169—81.
- JAKOBSON, Az érzelmek pszichológiája. Budapest, 1960.
- LIEBERMANN, Pavor nocturnus. Gyermekgyógyászat, 1957.
- LJUBLINSZKAJA, Ocserki pszichiceszkovo razvityija ribjonka. Moszkva, 1959.
- MIKÓ, A gyermek félelmei. Lélekt. Tanulm. IV. 1940. 73—8.
- NAGY, A háború és a gyermek lelke. Magyar Gyermektanulmányi Társaság, Budapest, 1916.
- NOWOGROTZKI, Fejlődéslélektan, 1961.
- PRÍHODA, Bevezetés a pedagógiai pszichológiába. Budapest, 1960.
- RUBINSTEIN, Grundlagen der Ollgemeinen Psychologie. Berlin 1958.
- SARASON, DAVIDSON, LIGHTHALL, WAITE, RUEBUSH, Anxiety in elementary school children. New York, 1960.
- TRAMER, Pavor scleris. Z. Kinderpsychiatrie, 26. 1959. 129—40.
- WALLON, A gyermek lelki fejlődése. Budapest, 1958.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПЕРЕЖИВАНИЙ СНОВИДЕНИЙ У УЧАЩИХСЯ РАЗНОГО ВОЗРАСТА

Д. Гереб—З. Сабо

Авторы статьи проводили свои исследования над 1080 учащихся 9—14-летнего возраста. Их исследования представляют собой часть плана исследования по психологии развития, т. е. продолжение опубликованной уже статьи о мотивах боязни. Учащиеся проделали письменные работы и рисунки о своих сновидениях. На основе полученных результатов авторы различили сновидения следующего типа по содержанию: 1. сказки, 2. предметы, лица, происшествия повседневной жизни, 3. ситуации боязни, 4. желания и мечты, 5. сновидения из школьной жизни.

Мотивы сновидений, относящиеся к отдельным группам, были выражены и в процентах. Было установлено, что мотивы первой группы встречаются главным образом у детей 9—10-летнего возраста. Мотивы второй группы смешанно встречаются в 9—14-летнем возрасте. Мотивы третьей группы являются самыми значительными, они составляют 40,85 % всех мотивов.

Во сне у младших учащихся имеются следы боязни предментов, явлений природы, тогда как у старших главным образом встречаются ситуации боязни, страх неизвестности и беззащитности и боязнь войны, гибели. Мотивы третьей группы отражают мечты ребут о путерествии, материальных благах, планах на будущее, желаниях и о выборе профессии. В пятой группе авторы анализировали мотивы, связанные с школой. Здесь одинаково встречаются положительные и отрицательные мотивы.

ANALYSE DES ERLEBNISGEHALTES DER TRAUME BEI GRUNDSCHÜLERN VERSCHIEDENEN ALTERS

von GY. GERÉB und Z. SZABÓ

Die Untersuchungen, die an 1080 neun bis vierzehnjährigen Grundschulern durchgeführt wurden, bilden einen Teil eines ausgedehnten entwicklungspsychologischen Forschungsplanes und zugleich die Fortsetzung der über die Motive der Furcht bereits publizierten Arbeit. Die Kinder hatten Aufsätze und Zeichnungen von ihren Träumen zu verfertigen. Auf Grund der erhaltenen Ergebnisse unterscheiden die Verfasser die Traum Inhalte nach folgenden Typen:

I. Märchen. II. Gegenstände, Personen, Geschehnisse des täglichen Lebens. III. Furchtsituationen. IV. Wünsche und Träumereien. V. Aus dem Schulleben entspringende Traum Inhalte.

Die auf die Träume der einzelnen Gruppen entfallenden Motive wurden auch prozentuell ausgedrückt. Es zeigte sich, dass die I. Gruppe hauptsächlich bei Kindern von 9 bis 11 Jahren eine grössere Rolle spielt, während die II. Gruppe im Alter von 9 bis 14 Jahren gemischt aufzufinden ist. Die III. Gruppe scheint die bedeutendste zu sein. Sie enthält % der gesamten Motive. Bei kleineren Kindern sind die Spuren der Furcht vor Gegenständen und Naturerscheinungen in den Träumen zu entdecken, während bei den grösseren vor allem Furchtsituationen, Angst vor Unsicherheit und Ausgeliefertheit und Furcht vor Krieg und Vernichtung zu finden sind. Die IV. Gruppe enthält die Träumereien der Kinder, die sich auf Reisen, materiellen Wohlstand, Zukunftspläne, Wünsche und Berufswahl beziehen. In der V. Gruppe wurden diejenigen Traum Inhalte analysiert, die mit der Schule in Verbindung stehen. Auf diesem Gebiete waren positive und negative Motivgruppen in gleicher Weise vorhanden.